

БЕНИЛЮКС

КУЛТУРНО-ПОЛИТИЧЕСКО И СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКО ПРОСТРАНСТВО

(Сп. География 21, бр.3, 2008)

Целта на настоящата статия от областта на регионалната география е да се направи сравнителен географски анализ между страните от Бенилюкс, като се изследва културно-политическото и социално-икономическото им пространство.

Бенилюкс е икономическа организация, която включва **Белгия, Нидерландия и Люксембург**. Общата ѝ площ е 75 000 кв.км, а броя на населението – 27 млн д. (2007). Обединението е създадено на 5 септември 1944 г., когато трите страни премахват митническите ограничения помежду си. Преди това – на 25 юли 1921 г., Белгия и Люксембург създават икономически съюз, към който по-късно ще се присъедини и Нидерландия. Появата на Бенилюкс става факт на 1 януари 1948 г. Заедно с други три държави (Франция, Италия и ФРГ) субрегионът е в основата на бъдещото създаване на единната европейска общност. През 1949 г. Бенилюкс става член и на военно-политическата организация НАТО. Днес пространството, което заемат Белгия, Нидерландия и Люксембург е една силно урбанизирана и високоиндустриализирана територия с комплексно развито стопанство, представляваща от историко-географска, културно-политическа и социално-икономическа гледна точка доста интересно явление.

Съвременен геопространство

Белгия, Нидерландия и Люксембург се намират в западната, приатлантическа, част на Европа и имат площ от 74 600 кв.км. С най-голям териториален потенциал се отличава Нидерландия (41 500 кв.км), а с най-малък – Люксембург (2 600 кв.км) който единствен е без морски излаз и граничи с Белгия, Германия и Франция. Нидерландия се простира от устието на Емс до хълмовете на Артоа и от Северно море до платото Лимбург и ниските планини Ардени. Бреговата ѝ линия възлиза на около 1200 км. Към територията ѝ се отнасят Западнофризийските и Зееландските острови. Между Западнофризийския архипелаг и континенталната част на страната се намира залива Зюдерзее (Едмонтово море), преграден с дига дълга 40 км, и превърнат в затворен воден басейн – Айсълмеер. С течение на времето били изградили полдери (обработваема земя) с обща площ 2000 кв.км. Продължението на Зюдерзее – Вадензее също се пресушава. Страната граничи с Германия и Белгия и притежава две отвъдморски територии в Карибско море – Нидерландските Антили и Аруба. Белгия е с площ 30 500 кв.км и освен с Нидерландия и Люксембург граничи още с Франция и Германия, като има ограничен морски излаз. Трите страни се отличават с благоприятно търговско и транспортно географско положение (фиг.1).

За страните от субрегиона е характерен низинно-равнинният релеф. 40 % от територията на Нидерландия е под морското равнище, а ? от нея е на нивото на морето. Тези области често са заливани от морските води. Максималната ѝ височина при Ваалсербег (321 м.) е и най-южната точка на страната. В югоизточната провинция Лимбург се срещат отделни хълмове с височина около 100 м. Някои части (Холандия, Флеволанд) са осушени и превърнати в плодородни земи (полдери). Ниските области са

защитени чрез диги и морски стени. По-голямата част от Белгия е заета от крайбрежната низина Фландрия и централната равнина Кампина. Фландрийската низина се състои главно от пясъчни дюни и полдери, а Кампина – от плодородни долини и гъста мрежа от канали. Най-високата точка в страната – връх Ботранж (694 м.) се намира в Ардените. Те са разположени в югоизточната част и представляват гориста и скалиста планина, която продължава на територията на Северна Франция и Люксембург. Малкото херцогство е предимно хълмиста равнина (Ослинг), която достига на север Ардените, където се намира и най-високата точка – връх Бургплац (565 м.). На юг е хълмистата плодородна област Гутланд (2/3 от площта на страната). Тя се отличава с висока урбанизираност и силно развито стопанство. Нидерландия е сравнително богата на нефт и земен газ, а Белгия като цяло е бедна на полезни изкопаеми. Откриват се отделни находища на каменни въглища, оловно-цинкови и железни руди. В тази част на Европа, поради западния пренос на въздушни маси, господства умерено-океанският климат. Той се отличава с висока влажност и малка годишна температурна амплитуда. В Нидерландия летата са хладни, а зимите – меки, като годишната сума на валежите е значителна. Климатът в Белгия е по-прохладен и влажен, а температурната амплитуда е по-висока. Люксембург се намира на прехода между океанския и континенталния климат. Средните температури са подобни на тези в Белгия, но валежите са по-малки. Речната мрежа е гъста, като за Нидерландия голямо транспортно значение имат Рейн, Шелда, Ваал и Маас. В Белгия главни реки са Схелде (Еско) и Мьоз (Маас), като по бреговете им са разположени някои от най-големите градове в страната – Турне, Гент (Ганд), Антверпен (Анверс), Лиеж, Намюр (Намен). Долината на река Маас (Мозел) в Люксембург е един от най-прочутите винопроизводителни райони в Европа. Други важни реки са Оур и Алзет. Пълноводието на реките и многобройните канали, с които те са свързани, са характерно явление за тази част на Европа. Почвите са преовлажнени, като най-типични са алувиално-ливадните. В Белгия преобладават горски почви, по крайбрежието се срещат подзолисти, а за Ардените типични са канелените. В Нидерландия льосовата зона е заета от плодороден чернозем, докато в осушените земи почвите са глинести. Особено хаактерна е торфено-ливадната и тревисто-хростовата растителност. Горите са главно широколистни и са разположени в Ардените.

Нидерландия като географско понятие включва няколко области. Северна Франция очертава южните му предели. В тази част фламандският език е широко разпространен. Към Ниските земи се отнася и цялата територия на Белгия, поделена в езиково отношение на две – Фландрия на север и Валония на юг. Фландрия е населена с германоезични фламандци (т.нар. “морски хора”), докато валонците, използващи френски диалект, са много по-свързани с континента. Днешната държава Нидерландия заема северозападната част на субрегиона, където се използва предимно нидерландски език. Негова разновидност е фризийският, характерен за областта Фризия. Крайните източни части от Ниските земи попадат в обхвата на Германия – някои области от Вестфалия и Долна Саксония, които останали далеч от океана по времето на Великите географски открития, имали по-различно икономическо развитие. На територията на Люксембург си дават среща различни култури и езици, като най-голям принос имат фламандците, французите и немците. Чак до късното средновековие Ниските земи представляват единна територия с обща политическа съдба.

Културно-политическо пространство

Бенилюкс е богат на исторически събития субрегион, който притежава кръстопътното географско положение. Той е формиран вследствие дълъг и сложен историко-политически процес, който датира от III в. пр. н. е., когато в близко разположените до Северно море земи (представляващи по онова време блатиста низина, създадена от речните наноси и морските наслаги) се заселили германски по произход племена – батави, фризи, хамави, ебурони. На юг от батавската територия се разположили белгите (келтско племе), които били по-малобройни. На север фризите се борели с морето, като осушавали многобройните лагуни. Навътре към сушата през IV в. се настанили саксонците, а на юг от тях франките. Заради низинния релеф областта била наречена Ниските земи (Нидерландия). Впоследствие тя се превърнала в провинция на Римската империя.

Към V в. субрегионът станал част от Франкската държава. Тя била обитавана от фризи (на север), сакси (на изток), франки (в централните части) и белги (на юг). След Вердюнския договор (843) и смъртта на Карл Велики – един от най-влиятелните европейски владетели, империята била разделена. Фландрия се превърнала в най-богатата област от Френското кралство, развиваща силна текстилна индустрия, а Брюж станал важно морско пристанище. Ниските земи придобили първостепенна важност в икономическото развитие на Северозападна Европа. Те били поделени на множество феодални княжества, херцогства и графства, а към територията им били прибавени и нови морски провинции. Разположени на пресечните точки на сухоzemни, речни и морски пътища нидерландските градове играели водеща роля в търговския живот на Стария континент. Силно развити били занаятите, риболовът и корабоплаването (прочут бил лекият и маневрен кораб-флейта, известен още като “лятящият холандец”). Към 1476 г. Нидерландия станала част от империята на Хабсбургите. В средата на XVI в. тя вече включвала седемнадесет провинции, които се превърнали в оживен търговски център.

В основата на стопанския подем на Ниските земи и последвалото икономическо чудо било стратегическото им местоположение. Най-важното пристанище на атлантическата търговия бил фламандският град Антверпен. След време в някои райони се разпространило протестанството и по-конкретно калвинизмът, който имал широка социална основа в едно либерално общество, за което най-важни били трудолюбието, търговията и печалбата.

След средата на XVI в. различията между протестанти и католици придобили географски измерения – в северните провинции превес имали калвинистите, а на юг – католиците. Започвала Нидерландската буржоазна революция. През 1579 г., Утрехтската уния, вследствие войната на “гъозите” (просяците), насочена срещу управлението на католическата принцеса Маргарита Пармска (назначена от испанския крал Фелипе II), узаконила появата на т.нар. Обединени провинции (Холандия, Зееландия, Гелдерланд, Утрехт, Фризландия, Оверайсел и Грьонинен), които все още били под властта на австрийските Хабсбурги. Тяхната територия почти съвпадала с очертанията на днешна Нидерландия. Южните провинции (Артоа) останали под испанска власт и съответно в обхвата на Хабсбургската империя. След края на Тридесетгодишната война (1648), по силата на договора от Мюнстер, официално била призната независимостта на Обединените провинции.

Това събитие положило основите на изградената с бързи темпове Холандска отвъдморска империя. Тя имала търговски характер и включва отделни колонии и търговски фактории в Южна Африка, Америка и Далечния Изток, където се намирала и столица ѝ – Батавия (Джакарта) на остров Ява. Нидерландия се превърнала в голяма морска сила в една динамична епоха, наречена “Златният век”. През този период се наблюдавал разцвет на културата (т.нар. Северен Ренесанс). XVII в. бил векът на художниците Рембранд и Ван Гог, на философите Еразъм Ротердамски и Барух Спиноза. Холандската колониална империя завзела владения, принадлежащи дотогава на Португалия, като Антверпен, а по-късно и Амстердам изместили Лисабон като най-важния търговски център на Европа. Нидерландия водела многобройни морски войни най-вече с Англия и впоследствие повечето ѝ колонии станали британско притежание.

Към края на XVIII в. Наполеон Бонапарт превърнал Франция в обширна империя, част от която били и земите на Обединените провинции. Според Виенския конгрес (1815), свикан за да определи териториалната подялба на Европа след разпадането на Наполеонова Франция, Нидерландия и Белгия били обединени в обща държава, която включвала и територията на малкото херцогство Люксембург. Съюзът между Белгия и Нидерландия бил разкъсан от вътрешни противоречия и през 1830 г., след Брюкселското въстание, Белгия се отделила като независима държава. Тогава била прокарана и държавната граница между Белгия и Нидерландия. Белгийската революция била предизвикана от френското малцинство, което се противопоставило на фламандската общност. Причина за отделянето на Белгия било и изповядването на католицизма.

През 1867 г. Люксембург се отделил от Нидерландия в самостоятелна държава и по този начин били определени съвременните териториални очертания на страните в субрегиона. Малкото херцогство последователно било част от няколко империи и под властта на испански, австрийски, холандски и френски владетели.

През X в. арденският граф Сижфроа (Зигфрид) отделил Люксембург от Лотарингия. През 1354 г. графството станало херцогство. През следващите векове то било част от Обединените провинции, първоначално в състава на испанските, а по-късно и на австрийските Хабсбурги. Към края на XVIII в. Люксембург бил завладян от Франция. След Виенския конгрес херцогството било под властта на холандския крал и член на Германския съюз. Лондонският договор (1831) установил териториалните очертания на вече независимата държава, като западните ѝ части били отнети в полза на Белгия. Към края на XIX в. властта била поета от фамилията Насау.

Независимостта на Белгия станала причина за икономическия ѝ възход. Тъкмо когато Нидерландия се разделила с Индонезия, тя се сдобила с единствената си презморска колония, която била лична собственост на крал Леополд II. В богатата делта на река Заир израстнало Белгийско Конго (днес ДР Конго), като в областта Катанга били открити едни от най-големите находища на мед и уран в света.

По форма на държавно управление страните от Бенилюкс са монархии. Нидерландия е конституционна монархия от 1815 г., единствено в периода 1581-1806 г. е била република. От 1980 г. страната е управлявана от кралица Беатрикс. Белгия е парламентарно кралство, като от 1993 г. начело е Алберт II (от династията Сакс Кобург-Гота) и типичен пример за федеративна държава. Вследствие езиковите различия в страната, държавните институции са силно усложнени. Има както федерално правителство, така и отделни

правителства на общностите (френска, фламандска и германска) и регионални правителства. Люксембург е конституционно и наследствено херцогство, начело с Великия херцог от династията Насау.

Белгия се намира на културната граница между германска и романска Европа, като се обособяват два езикови региона – Фландрия и Валония. Фландрия е по-малка, но по-гъстонаселена – 44 % от площта и 58 % от населението, като включва северните белгийски провинции (Западна и Източна Фландрия, Лимбург, Антверпен). Лимбург продължава и на територията на Нидерландия, където е и част от Брабант. Към Валония се отнасят южните провинции Ено, Намюр, Люксембург и Лиеж. В централната част се обособява областта Брабант, където живеят фламандци на север и валонци на юг. Във фламандски Брабант се намира столицата на страната Брюксел – “валонски остров, разположен във фламандско море”. В източните райони се разполага малко немскоезично малцинство. Езиковото разнообразие често води до политически конфликти. Нидерландия е поделена на 12 провинции – на север са разположени Фризландия, Грьонинген и Дренте, на изток Оверайсел и Гелдерланд, на запад Зееландия, Южна и Северна Холандия и Утрехт, в южните части се намират Лимбург и Северен Брабант, а в географския ѝ център – провинция Флеволанд. 80 % от населението ѝ е холандско, а около 12 % – фламандско (то обитава южната част на страната). Населението на Люксембург също е нехомогенно в етническо отношение. По-голямата част от жителите му използват франконски диалект на немския. Великото херцогство е поделено на три окръга – Дикирх, Гревенмахер и Люксембург. Люксембург е разделен на три окръга – Дикирх, Гревенмахер и Люксембург. Около 83 % (над 22 млн д.) от населението в субрегиона, използва холандския език като водещ. Той е разпространен в Нидерландия (17 млн д.) и Фламандска Белгия (6 млн д.). Френският е официален за 17 % (близо 5 млн д.) от населението и се използва във валонската част на Белгия (включително в Брюксел – на 4 млн д. и в по-голямата част от Люксембург – 500 000 д.)

Социално-икономическо пространство

Броя на населението възлиза на 27 млн д. По-голямата част от него (над 16 млн д.), обитава Нидерландия. Според гъстотата Белгия и Нидерландия са сред водещите страни в Западна Европа – около 400 д./кв.км. Най-голям е дялът на населението в Холандия и в триъгълника Антверпен-Гент-Брюксел – над 1000. Естественят прираст е положителен (2 ‰), формиран от 12 ‰ раждаемост и 10 ‰ смъртност. Детската смъртност е традиционно ниска – 6-7 ‰. Урбанизацията е висока – дялът на градското население е над 90 %. Изпъкват три града с население над 1 млн д. – Амстердам, Ротердам и Брюксел. Сред най-големите градове в Нидерландия са още втората столица Хага, Утрехт, Айнховен, Грьонинген, Бреда и др, а в Белгия – фламандските Антверпен, Гент, Брюж и Лувен, както и валонските градове Лиеж, Намюр, Монс.

Бенилюкс е сред силно развитите субрегиони в Европа. БВП се формира най-вече в третичния сектор (70 %). Аграрното стопанство е определя като интензивно и високопродуктивно и почти напълно задоволява със суровини леката промишленост. Водещ подотрасъл е животновъдството, което осигурява близо 4/5 от земеделската продукция. Нидерландия е водеща по оранжерийно производство в света.

Промишлеността формира около ? от БВП, като тежката индустрия е с по-голям дял в общата промишлена продукция. В Нидерландия силно развита е нефто-газовата промишленост, вследствие на

което енергетиката се основава на собствени суровини. С най-голям дял при производството на електроенергия са ТЕЦ, използващи нефт и природен газ. Белгия разчита на внос на енергоресурси. Водещо е значението на атомните електроцентрали, които осигуряват 2/3 от произведеното количество. ВЕЦ не играят съществена роля и имат ограничено разпространение. Металургията е сред силно развитите отрасли на промишлеността, но е зависима от вноса на руди, поради което в Нидерландия териториалната ѝ структура има пристанищна насоченост. Черната металургия в Белгия разчита на внос предимно от Франция и Швеция, а цветната – от ДР Конго. Водещ индустриален отрасъл в субрегиона е машиностроенето, което формира най-голям дял от промишлената продукция. Химическата промишленост е комплексно развита, като значението ѝ непрекъснато нараства. В Нидерландия силно развита е нефтохимията. Отраслите със социална значимост (леката промишленост) имат подчинена роля. В Белгия текстилното производство е сред кризистните отрасли на индустрията, докато в Нидерландия то е добре развито. Хранително-вкусовата промишленост е специализирана в млечната, месната, захарната и пивоварната. С традиции е производството на диаманти.

Водещо значение има автомобилният транспорт, а ЖП мрежа се отличава с голяма гъстота. Ротердам и Антверпен са сред най-големите речни и морски пристанища в света. Бенилюкс изнася предимно готова продукция и внася суровини и има положителен търговски баланс. Нидерландия изнася главно нефтопродукти, а внася стомана, минерални суровини и химически продукти, докато Белгия внася най-вече енергоресурси и изнася машини, черни и цветни метали, химически продукти и текстил. Традиционно високо развит в областта е туризмът.

Люксембург е сред водещите страни в света по показателя БВП/ч, а населението му има доста висок стандарт на живот. Характерна особеност е, че намалява значенето на минно-добивната промишленост за сметка на екологичните производства. Херцогството е и известен банков и финансов център. Най-индустриализирана е югозападната част на страната.

В икономическото развитие на Нидерландия и Белгия не се наблюдават резки регионални различия. В Белгия най-силно развит и урбанизиран е северният район, където се намират някои от най-големите градове – Антверпен, Остенде, Гент, Брюж (Брюге), Генк, Малин и др. По-слабо развита е Южна Белгия, където са Лиеж, Шарлероа, Намюр и Монс. Водеща в стопанството на Нидерландия е западната част, където е историко-географската област Холандия и някои от най-големите градове в страната като Амстердам, Ротердам, Хага, Лайден, Хаарлем, Утрехт, Делфт, Алкмаар.

* * *

Белгия, Нидерландия и Люксембург са малки, гъстонаселени и силно развити страни, разположени в Северозападна Европа. Географското им положение е благоприятно, вследствие на което Бенилюкс има сложна историческа и геополитическа съдба. Нидерландия е първата европейска страна, която извършва буржоазна революция и изгражда силна отвъдморска империя, основаваща се на търговията. Територията на субрегиона е предимно низинна и силно обвързана и зависима от морето. Населението е нееднородно в етническо и религиозно отношение. Германоезичното население е предимно протестантско, докато френскоговоряща общност изповядва католицизма. Най-големите градове са важни речни и морски

пристанища, като транспортната мрежа е с голяма гъстота. Земеделието е високоинтензивно, а промишлеността е специализирана главно в областта на машиностроенето. С най-голямо значение е третичният сектор. Липсват резки регионални различия. Бенилюкс е в основата на създаването на Европейския съюз. Субрегионът представлява богато на исторически събития културно-политическо и социално-икономическо пространство и е сред водещите в стопанското развитие на континента.